

- KELLER, Jan a TVRDÝ, Lubor (2008): *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON.
- LIESSMANN, Konrad Paul (2012): *Teorie nevdělanosti: Omyly společnosti vědení*. Praha: Academia.
- LIESSMANN, Konrad Paul (2015): *Hodina duchů: Praxe nevdělanosti – Polemický spis*. Praha: Academia.
- NEWMAN, John Henry (2014): *Idea univerzity*. Praha: Krystal.
- STÖCKELOVÁ, Tereza (2009): *Akademické poznávání, vykazování a podnikání. Etnografie měnící se české vědy*. Praha: SLON.
- ŠIMA, Karel a PABIAN, Petr (2013): *Ztracený Humboldtův ráj. Ideologie jednoty výzkumu a výuky ve vysokém školství*. Praha: SLON.

Marián Sekerák*

SKARBEEK, David (2014): *The Social Order of the Underworld – How Prison Gangs Govern the American Penal System*. Oxford: Oxford University Press.

Vězení je specifickým prostředím, institucí, která je řízena na základě formálních pravidel, prostředí, v němž se vyskytují dvě skupiny od sebe oddělených jedinců s rozdílnými zájmy, tedy odsouzení a dozorcí. Z hlediska místní příslušnosti se specifika vězeňského systému od sebe vzájemně pochopitelně odlišují. Mohlo by být očekáváno, že vězeňské prostředí je z hlediska formalizace a neustálé kontroly prostředím zcela bezpečným pro odsouzené ve smyslu jejich rehabilitace. Nicméně někdy je kapacita silnějším faktorem a formální autorita nedokáže efektivně pokrýt množství odsouzených, kteří ve vězení pobývají. Spojené státy jsou prostředím s největším počtem vězňů na osobu v rámci běžné populace. Možná právě tento fakt přispěl ke skutečnosti, že vězeňské prostředí ve Spojených státech se stalo místem plným násilí, v rámci něhož byli odsouzení zanecháni na pospas tomuto prostředí, kde vedle formálně ustanovené autority funguje také neformální vězeňský řád,

v rámci něhož obecně přijímané normy týkající se chování odsouzeného v totální instituci již více neplatí. Proto často odsouzení hledají ochranu sebe samých v rámci participace na životě skupiny uvnitř skupiny odsouzených, entity světa ve světě, a připojují se k vězeňským gangům. Uvažovali bychom o vězeňských ganzích jako o chaotických a neorganizovaných skupinách, byli bychom možná překvapeni, nakořli sofistickované organizované a, co se aktivit týče, regulované tyto skupiny jsou. Za zajímavou, podnětnou a inovativní považují publikaci Davida Skarbeka, která představuje pokus o systematizaci seberegulujících procesů v rámci vězeňského prostředí, analýzu vztahu mezi neoficiálně ustavenými vězeňskými institucemi, a která je současně pokusem o nastínění struktury organizace zločineckých podniků podsvětí.

Autor ve své knize ukazuje, jakým způsobem vytvářejí vězeňské gangy pořádek mezi odsouzenými, jakým způ-

*PhDr. Marián Sekerák, Katedra politologie, Institut politologických studií, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze, marian.sekerak@gmail.com.

sobem modelují pravidla vězeňského života a formují nedovolené mechanismy v rámci ilegálních aktivit. Svě úvahy opírá Skarbek především o ekonomickou teorii, kterou často používá jako nástroj pro analýzu kultury odsouzených, jejich hierarchie, a pokouší se vysvětlit, proč se vězeňské gangy formují, jakým způsobem je ovlivňuje existence formálně ustavených institucí, a proč mají vězeňské gangy značný vliv i na trestnou činnost realizovanou mimo vězeňské zdi. Kniha je tak skutečně fascinujícím vhledem do zdánlivě iracionálního života odsouzených v prostředí Spojených států.

Odsouzení mají v rámci vězeňského prostředí pouze omezený přístup k řadě formálně ustavených správních institucí, které jsou součástí našich běžných životů, konkrétně právních a sociálních institucí, které pomáhají nastolit sociální řád a regulovat ekonomickou aktivitu skrze ochranu práv jedince, které pomáhají k legálnímu vynucení práv a oprávněných zájmů. Tyto instituce hrají zcela zásadní roli v každé společnosti, neboť pomáhají nastolit a udržovat řád. Nicméně právě proto, že odsouzení jsou často zapojeni do aktivit přesahujících formální vězeňská pravidla, nemohou se spolehnout na řídicí mechanismy správních organizací na formální úrovni. Je-li uzavřena smlouva vně vězeňského prostředí, existují zde zcela přirozené právní opory pro zajištění jejího plnění v případě, že jedna ze stran je v prodlení. Pokud je uzavřena dohoda mezi odsouzenými týkající se směny statků či služeb v rámci vězeňského prostředí, a to mimo oficiální možnost přístupu k těmto statkům a službám, pak v případě selhání této dohody neexistuje žádný formální nástroj vynucení žádoucího jednání. Aby uspokojili odsouzení tuto svoji potřebu pro regulaci, začali vytvářet

vlastní, samosprávné instituce. Autor poukazuje na tři základní funkce těchto neformálních samosprávných institucí. V první řadě tyto instituce definují a vymáhají vlastnická práva. Vlastnické právo ve vězeňském prostředí je „*exkluzivní pravomoc vybrat si, jak bude zdroj použit*“. Toto právo určuje, kdo má právo zdroj užívat, vydělávat peníze v rámci jeho užití, přenášet toto právo na další subjekty a vynucovat si plnění (s. 4). V druhé řadě jsou to právě samosprávné instituce, které napomáhají jedincům získat výhody z realizovaného obchodu. Komoditní směna se tak stává jednodušší. Ač se to tak nemusí na první pohled zdát, z pozice jednotlivce může být někdy problematické nalézt subjekt, který bude ke směně přístupný, přičemž zde hraje důležitou roli jeho reputace a kvalita nabízeného zboží či poskytovaných služeb. Nicméně pokud jedinci vědí, že zde existuje v rámci obchodu skrze samosprávnou instituci případná možnost řešení neshody či následné nespokojenosti týkající se vzájemné směny, pak je pro ně jednodušší do takto nejistého vztahu vstoupit. Třetí funkcí samosprávných institucí ve vězeňském prostředí je „*napomoci jedincům jednat kolektivně*“ (s. 6).

Kniha se v obecné rovině zabývá mimozákonnými samosprávnými institucemi, které si odsouzení sami vytvářejí, tedy gangy. Jejich vznik opírá autor o dva teoretické koncepty, a to teorii deprivace a teorii potřeb. Teorie deprivace vnímá existenci samosprávy vězeňského života jako přímý důsledek jedincovy zkušenosti v rámci uvěznění, kdy prožívá nedostatek svobody, statků a služeb, heterosexuálních vztahů, autonomie i bezpečí. Na druhé straně teorie potřeb hovoří o tom, že pro porozumění vězeňskému sociálnímu řádu je nezbytné porozumět před-

vězeňské zkušenosti a predispozicím, které si s sebou přinášejí odsouzení do vězení, neboť vězeňská kultura, ať už se jedná o její vazbu na sociální třídu či drogové prostředí, je pouhým rozšířením kultury vnějšího světa. Autor tak tvrdí, že „*vězeňské komunitě můžeme porozumět pouze tehdy, podíváme-li se za vězeňské zdi*“, tedy ve smyslu majoritní společnosti (s. 7).

Důležitou roli při ustavování neformálních autorit ve vězeňském prostředí hraje existence nepsaného vězeňského řádu. Jestliže vězeň žije v souladu s těmito nepsanými pravidly, pak je ostatními respektován. Narušuje-li soustavně a staví se proti těmto pravidlům, pak se často dostává do statusově nižší role. Vězeňský řád má tak přímý vliv na sociokulturní pozici jedince uvnitř vězeňské komunity, stejně jako předvězeňský život odsouzeného. Skarbek uvádí příklad znásilnění dítěte, které je aktem zařazujícím jedince velmi nízko v rámci vězeňské hierarchie, přičemž takový vězeň bude ve vězení pravděpodobně čelit předpokládané hrozbě napadení ze strany ostatních odsouzených. Naopak vrazi jsou dle autora zpravidla ve vězeňském řádu postaveni výše, ačkoli vliv zde má i povaha jejich činu, neboť jestliže se jednalo o násilné chování či byla-li v případě vraždy obětí žena, pak se opět odsouzený ocitá na dně vězeňské společnosti.

Autor uvádí, že s respektem vůči nepsanému vězeňskému řádu mají problém zpravidla mladí odsouzení, kteří pro ustanovené normy představují problém. Aby bylo možné tomuto problému porozumět, byli dotazováni „starší“ odsouzení, kteří hovořili o své zkušenosti s touto problematikou za mřížemi. Jeden z odsouzených popsal mladé současné vězně jako tzv. „generaci Pepsi“ (s. 40) zřejmě ve snaze přirov-

nat tuto generaci k nápoji, kterým když zatřesete, tak vybublá. Mladí vězni podle něj mají potřebu něco dokázat, zpravidla, jak jsou silní a tvrdí muži, jsou mnohem násilnější a spontánnější, přičemž pravidlo „*uvažuj předtím, než jednáš*“ (TBYAS – think before act and speak) pro ně neplatí (s. 40). Stejně tak mladí jedinci jsou ti, kteří mají problém s respektem vůči starším odsouzeným, kteří mají za sebou dlouhou vězeňskou historii a zpravidla v rámci vězeňského systému požívají výhod svého vysokého statusu. Autor tento fakt, který je záležitostí až posledních desetiletí, připisuje do jisté míry proměnám demografických charakteristik v rámci amerických věznic, kdy americké věznice jsou v současnosti větší, stejně jako je zde více mladých odsouzených různých národností a etnických příslušností. Nepsaný vězeňský řád tak sice stále existuje, ale jak autor upozorňuje, pro tuto mladou vězeňskou generaci, kterou je soustavně porušován, se stává do jisté míry neefektivní. A to je důvod, proč musejí odsouzení hledat jiné způsoby jak sami sebe ochránit, jak ochránit své vlastnictví vzácných statků a jak ochránit existenci vězeňského ekonomického systému. Cestou a způsobem této ochrany se pak staly vězeňské gangy (s. 42).

Ještě před rokem 1970 vězeňský nepsaný řád měl svůj význam a hrál významnou roli při organizaci vězeňského života. Jak již bylo naznačeno, skrze demografické změny se změnila struktura vězeňského prostředí a vězeňský nepsaný řád začal selhávat. I přesto, že dodnes řada odsouzených nepsaná vězeňská pravidla respektuje, není možné se na tento nepsaný řád zcela spoléhat při organizaci vězeňského života a ilegálních aktivit v rámci něj realizovaných. A proto se odsouzení obrátili

na vězeňské gangy, do nichž začali vstupovat, jakožto do samosprávných uskupení, která jim zajistí ochranu vězeňského sociálního systému. Stejně jako mafie a ostatní podobné skupiny, vězeňské gangy vznikly primárně s cílem zajištění ochrany (s. 47). Ve skutečnosti to, co činí gangy a jim podobná uskupení unikátními, není jejich podíl na organizaci zločinu, ale to že dokáží zločin řídit. Jsou to gangy, které stanovují pravidla a umožňují podílet se na nelegálním trhu. V roce 1957 byl mladým hispánským vězněm založen první kalifornský gang – The Mexican Mafia (s. 52). Na jeho příkladu demonstuje Skarbek roli gangů a mafií uvnitř vězení. Podle dostupných informací byl tento gang formován s cílem ochrany, jak již bylo naznačeno, ochrana je hodnotou, která zpravidla stojí na počátku formování gangů, ať se již jedná o ochranu majetku, oprávněných zájmů či života a zdraví. Tato potřeba je počátkem každého gangu. Zakládající členové tohoto gangu byli relativně mladí a byli členy Los Angeleských pouličních gangů. Většina členů se ovšem vzdala své identity členů pouličního gangu v důsledku kolektivní potřeby dílčí ochrany, přičemž vedle ochrany samotné začal gang budovat vlastní vězeňský business a získával tak moc nad ostatními odsouzenými. Na počátku 60. let byli zakládající členové tohoto gangu rozdělení a převezeni do různých věznic (San Quentin, Soledad, Folsom). Namísto toho, aby došlo k přerušení jejich aktivit, naopak tento krok pomohl k rekrutaci nových členů a rozšíření působnosti gangu. Později měli někteří členové gangu pocit, že jeho jméno není dostatečným vyjádřením latinského dědictví, a tak se vžilo jméno gangu La Eme (jako španělské písmeno M). Rekrutace členů pokračovala

a v roce 1965 už La Eme kontroloval téměř každou kalifornskou státní věznici. La Eme zcela změnil pojetí gangu. Autor odkazuje ve svém díle na Roberta Morrilla, který byl součástí první organizace zabývající se potlačováním aktivity gangů ve Spojených státech, který tvrdil, že původní pojetí gangu bylo pojetí menší skupiny jedinců se společnými zájmy, která nikdy neměla větší význam než význam blízkého přátelství a společných obchodů. La Eme toto pojetí zcela změnil. Od člena gangu byla vyžadována věrnost a členství bylo chápáno jako doživotní závazek (s. 53). A právě La Eme se stal popudem pro další gangy, které vznikly posléze. La Eme byl najednou pro ostatní odsouzené hrozbou, a tak v odpovědi na tuto situaci začali formovat vlastní samosprávná uskupení. Tak vznikla například La Nuestra Familia s prvotním cílem „*ochraňovat a bránit své členy proti jakékoli vnější agresii, speciálně ze strany La Eme*“ (s. 54). La Eme a La Nuestra Familia tak byly první vězeňské gangy, které se formovaly v prostředí kalifornského vězení, nicméně rozhodně nebyly poslední.

Autor poukazuje na fakt, že soudobá podoba vězení je značně odlišná od podoby vězení ve 20. století (s. 56), neboť většina činností je motivována ekonomickými pohnutkami. Vězení se stala rozsáhlým trhem, poptávka po kontrabandu je mnohem větší, než bývala dříve. Více lidí znamená více příležitostí pro nelegální vězeňský obchod. A jsou to právě vězeňské gangy, které mají prominentní roli na poli vězeňského drogového trhu. Staly se tak subjektem, který „*kontroluje celou vězeňskou ekonomiku a vězeňský trh*“ (s. 62). Díky vězeňským gangům jsou dnes ve vězení dostupné statky jako drogy, alkohol, sexuální služby, mobilní telefony a řada

dalších kontrabandů, které v rámci oficiálního systému odsouzeným dostupné nejsou (s. 103).

Správa a řízení těchto aktivit vyžadují i na straně gangů důslednou vnitřní organizaci. Je třeba stanovit, kdo může být členem gangu a jaká role mu bude přináležet, je třeba si své členy důsledně vybírat, jsou to právě členové gangu, kteří modelují jeho reputaci, neboť v takto komunitně organizovaném systému platí, že jednání jednoho z členů vytváří závazek pro celou skupinu. Vězeňské gangy si velmi dobře uvědomují svoji důležitost ve smyslu vytváření pravidel pro jedince, kteří majoritní pravidla neuznávají, a to dokonce i mimo vězeňský svět. A i tehdy, budeme-li předpokládat, že každý ve vězeňském prostředí je chamtivý a násilný, „*stále zde existují silné ekonomické síly, které fungují ve smyslu omezení brutality, pronásledování a chaosu*“, přičemž vězeňské gangy jsou dle autora ty subjekty, které těmito silami disponují (s. 130).

Ve společnosti často panuje názor, že vězeňské gangy, které majoritní společnost zná především z nadnesené reality amerických filmů, jsou neorganizované jednotky, které jsou založeny na rasovém či násilném podtextu. David Skarbek ve své knize ukázal, že vězeňské gangy vznikají zpravidla na úplně jiné podstatě, tedy na podstatě ochrany určitých hodnot. Vězeňské gangy dnes poskytují odsouzeným efek-

tivní samosprávný nástroj, který jim nebyla schopna zajistit majoritní autorita, neboť v důsledku nárůstu odsouzených ve Spojených státech došlo v konotacích demografických proměn k selhání ochranného mechanismu vězeňského prostředí, vězeňský nepsaný řád ztratil na významu a odsouzení začali pocítovat potřebu vlastní ochrany skrze jinou samosprávnou instituci.

Skarbkova publikace *The Social Order of the Underworld* je důkazem toho, že po letech útlumu pozornosti věnované výzkumu vězeňského prostředí je nyní tento zájem pozvolna obnovován, je upozorňováno na problémy, které byly dlouhou dobu opomíjeny a vězeňský život je odkrýván ve všech svých aspektech, a to nejen v prostředí Spojených států, ale celosvětově. Tím se otevírá značný potenciál pro analýzu organizace vězeňství a každodenní vězeňské praxe. Ač autor založil svoji knihu na dostupných datech a studiu dokumentů, nikoli na vlastním etnografickém výzkumu, domnívám se, že kniha je velmi inspirativním čtením a povedeným pokusem o odhalení kořenů a podstaty existence vězeňských gangů ve smyslu racionalizace potřeby odsouzených být součástí těchto samosprávných skupin, který přináší podnětné myšlenky, jež dávají čtenáři nový náhled a novou perspektivu existence a neformální moci vězeňských gangů.

Alena Lochmannová*

*Ing. Alena Lochmannová, Katedra antropologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, oudovaa@ktb.zcu.cz.